

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ-ОЛІГОФРЕНОПЕДАГОГІВ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

PATTERNS OF THE DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF THE MASTERS OF OLIGOPHRENOPELAGOGS IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING: THEORETICAL ASPECT

У статті обґрунтовано необхідність дослідження закономірностей під час наукової розвідки. Під закономірностями автор розуміє впорядкованість явищ та їх залежність, що характеризується відносною стійкістю. Виявлення закономірностей у розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів дає можливість визначити причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами в освітньому процесі, дозволяє визначити перспективи освітньої діяльності, актуальні проблеми і шляхи їх вирішення, допомагає при створенні педагогічних умов, забезпечує правильність вибору методів, форм і засобів роботи зі здобувачами освіти. За результатами наукового пошуку виявлено ряд закономірностей розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів в системі професійної підготовки. Доведено, що інтеграція різних аспектів підготовки майбутніх фахівців сприяє посиленню їх особистісних якостей. Наголошено на необхідності узгодження методологічних підходів, оскільки це дозволяє комплексно підійти до навчання здобувачів освіти. Встановлено, що спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей забезпечує формування більш усвідомленого ставлення до обраного фаху та здійснення професійної діяльності. Виявлено, що співпраця закладу вищої освіти зі стейкхолдерами дозволяє визначити спільні шляхи підготовки фахівців відповідно до вимог сучасного ринку праці. Досліджено вплив педагогічних умов на розвиток компетентностей. Встановлена залежність розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів від рівня їх рівня спроможності до розуміння і розпізнавання власних емоцій та емоцій оточуючих, соціальної взаємодії. Обґрунтовано, що самоосвіта майбутніх фахівців спонукає до їх самовдосконалення, розвитку внутрішнього потенціалу та самореалізації. Акцентовано увагу на зв'язку між здатністю до педагогічного дизайну і розвитком фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів, оскільки спроможність до адаптації та модифікації освітнього матеріалу, створення комфортного середовища є відображенням компетентності майбутніх фахівців сфери спеціальної та інклюзивної освіти.

Ключові слова: закономірності, магістри-олігофренопедагоги, фахова компетентність, система професійної підготовки, заклад вищої освіти.

The article substantiates the need to study patterns during scientific exploration. By patterns, the author understands the order of phenomena and their dependence, characterized by relative stability. Identifying patterns in the development of professional competence of masters-oligophrenopedagogues makes it possible to determine the cause-and-effect relationships between various phenomena in the educational process, allows us to determine the prospects of educational activity, current problems and ways to solve them, helps in creating pedagogical conditions, ensures the correct choice of methods, forms and means of working with students. According to the results of scientific research, a number of patterns in the development of professional competence of masters-oligophrenopedagogues in the system of professional training were identified. It is proved that the integration of various aspects of the training of future specialists contributes to the strengthening of their personal qualities. The need for coordination of methodological approaches is emphasized, since this allows for a comprehensive approach to the training of students. It was established that the orientation of the educational process to the development of competencies ensures the formation of a more conscious attitude towards the chosen profession and the implementation of professional activities. It was revealed that the cooperation of a higher education institution and stakeholders allows us to determine common ways of training specialists in accordance with the requirements of the modern labor market. The influence of pedagogical conditions on the development of competencies was studied. The dependence of the development of professional competence of masters-oligophrenic teachers on the level of their ability to understand and recognize their own emotions and the emotions of others, social interaction was established. It was substantiated that self-education of future specialists encourages them to self-improvement, develop internal potential and realization. Attention is focused on the connection between the ability to pedagogical design and the development of professional competence of masters-oligophrenic teachers, since the ability to adapt and modify educational material, create a comfortable environment is a reflection of the competence of future specialists in the field of special and inclusive education.

Key words: regularities, masters-oligophrenopedagogues, professional competence, system of professional training, institution of higher education.

УДК 378.22:376-056.36]:
005.336.2-043.86(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.11>

Капустіна О.І.,
докт. філос.,
викладач кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
Комунальний заклад «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні, в умовах війни, постає гостра необхідність у компетентних фахівців, спроможних сприяти посиленню економічного та інтелектуального потенціалу держави. Саме тому, розвиток компетентностей є одним із найактуальніших напрямів

підготовки у закладі вищої освіти. Випускники повинні бути здатними до застосування набутих знань при вирішенні професійних завдань, критичного осмислення дійсності, рефлексії, а також роботи в команді. Складний процес набуття фаховою компетентністю здобувачами освіти суттєво

залежить від розуміння закономірностей, що дозволяє прогнозувати результати освітнього процесу, з'ясовувати проблеми, знаходити ефективні рішення. Виявлення закономірностей у розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів уможливорює усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між певними явищами в освітньому процесу, дає змогу визначити оптимальні педагогічні умови, методи, технології, засоби навчання здобувачів освіти та допомагає глибше зрозуміти зміст професійної підготовки і використовувати ці знання для досягнення поставлених цілей.

Отже, постає необхідність у поглибленому дослідженні закономірностей розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів, що забезпечить розробку науково обґрунтованих положень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «закономірність» знаходить своє відображення у працях С. Гончаренка, З. Рябової, С. Кушнірук, В. Мозгового, Є. Хрикова, А. Цюся, О. Шумського та інших. Закономірності освітнього процесу в закладі вищої освіти виявлено О. Ліннік, А. Прокопенко, О. Сагач, Н. Слуцькою, Л. Султановою, А. Терещенко, Г. Товканець, М. Швардак. Проблема закономірностей у формуванні і розвитку компетентностей майбутніх фахівців досліджено М. Голованем, Н. Калужкою, О. Князєвою, Л. Лебедик, А. Ликтей, Р. Міляєвою, М. Оліяр, О. Стечкевич та іншими науковцями.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Важливість дослідження закономірностей в освітньому процесі обґрунтована та доведена багатьма сучасними вченими. Проте вважаємо за доцільне виявити і конкретизувати основні закономірності розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів.

Метою статті є виявлення закономірностей розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність підготовки магістрів-олігофренопедагогів до роботи з порушеннями інтелектуального розвитку залежить від обґрунтованості теоретичних положень дослідження, усвідомлення основних законів педагогічної науки та закономірностей.

Є. Хриков [20, с. 180] під законами розвитку педагогіки розуміє об'єктивні, істотні, стійкі, повторювальні зв'язки педагогічної науки з її зовнішніми та внутрішніми чинниками.

С. Гончаренко [5, с. 18–19], розмірковуючи над поняттям «закономірність», доходить висновку, що дану категорію можна розуміти з одного боку як визнання всезагальної впорядкованості природи й суспільства, у межах якої треба виділяти закони, а з іншого боку – недостатньо вивчений закон, відносно постійність, стійкість чинників.

У педагогічній науці термін «закономірності» найбільш уживане у другому значенні на позначення ймовірної впорядкованості явищ, наявності між ними залежності, але яка не досягає рівня закону.

Відтак, під закономірностями будемо розуміти впорядкованість явищ та їх залежність, що характеризується відносною стійкістю.

О. Стечкевич [15, с. 41] класифікує закономірності за кількома критеріями: силою впливу основного чинника (жорсткі та статистичні), формою вираження (причинно-наслідкові, заборони, критичні значення), рівнем дії (система освіти, навчальний заклад, група), порядком (зміна закономірностей) та призначенням (імперативні, координаційні, варіативні).

Запропонована класифікація є одним із способів узагальнення типів закономірностей, що дає можливість ефективніше дослідити розвиток фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів в системі професійної підготовки з урахуванням впливу головного фактору, форми вираження закономірностей, їх масштабу дії та призначення.

М. Оліяр [12, с. 216] за результатами аналізу процесу формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів виявлено ряд важливих закономірностей. Зокрема, було встановлено, що ефективність цього процесу обумовлена необхідністю підготовки фахівців, які відповідають сучасним вимогам ринку праці. Крім того, акцентовано увагу на важливій ролі рівня соціокультурного середовища закладу, ступеня гуманізації освітнього процесу, а також активності самих майбутніх педагогів. Не менш значущим є раціональне використання сучасних методів, технологій, форм і засобів навчання.

Отже, виявлення закономірностей надає можливість з'ясувати взаємозв'язок між різними педагогічними процесами та відстежити наскільки організоване педагогічне середовище сприяє розвитку компетентностей майбутніх фахівців. За результатами наукового пошуку нами виявлено наступні закономірності розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів.

1. Закономірність інтеграції змісту професійної підготовки.

На думку І. Козловської [7, с. 35], інтеграція знань сприяє значному покращенню змісту професійної підготовки, її оперативності, конкретності та узагальненості. Цей позитивний результат безпосередньо залежить від того, яким чином структуруються знання під час інтеграції, а також, як співвідносяться фундаментальні та прикладні знання в освітньому процесі.

Н. Пахомова [14, с. 71, 108] визначає інтеграцію засобом досягнення єдності знань, оскільки підготовка фахівців у сфері спеціальної та інклюзивної освіти передбачає переосмислення традиційних

підходів до педагогічної, психологічної та медичної підготовки з акцентом на інтеграції освітніх компонентів професійного циклу.

Відтак, інтеграція різних аспектів професійної підготовки магістрів-олігофренопедагогів уможливує досягнення поставлених цілей, пов'язаних із розвитком компетентностей, необхідних для успішного здійснення корекційно-розвивальної роботи з дітьми порушеннями інтелекту, їх навчання та виховання.

2. Закономірність єдності методологічних підходів для забезпечення цілісного розуміння процесу розвитку фахової компетентності.

А. Харківська у дослідженні формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів доходить висновку, що успішність даного процесу «залежить від правильності визначення методологічних підходів» [18, с. 17].

Як зауважує І. Осадченко [13], єдність системного, дидактичного та технологічного підходів забезпечує єдність навчання і виховання, учіння і навічання, відтворюваність, ефективність, якість та вмотивованість, взаємозалежність навчання з іншими дидактичними категоріями.

В. Тушева [17, с. 32] підкреслює, що оновлення змісту професійної підготовки майбутніх вчителів музики обумовлюється використанням різноманітних методологічних підходів, їх єдністю та новим ціннісно-смысловим наповненням.

Від єдності методологічних підходів залежить цілісне розуміння розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів. Правильний підбір цих підходів, їх узгодженість є запорукою успішної професійної підготовки майбутніх фахівців, оскільки їх реалізація забезпечує наукову обґрунтованість досліджуваного феномену.

3. Закономірність спрямованості освітнього процесу на розвиток фахової компетентності.

Так, на думку І. Мельничук [10, с. 91], підготовка майбутніх бакалаврів сестринської справи повинна бути спрямована на всебічний розвиток особистості для становлення висококваліфікованого фахівця.

О. Шумський [21] зазначає, що цілеспрямований педагогічний вплив забезпечує стимулювання внутрішньої мотивації, усвідомлення майбутніми вчителями іноземних мов важливості лінгвосоосвіти та є потужним фактором, який сприяє їхній успішній професійній самореалізації, розкриттю свого творчого потенціалу, досягненню високих результатів у професійній діяльності.

Хоча вчений визначає дану закономірність як закономірність мотивації, вважаємо за доцільне врахувати його думку, що відображає залежність самоактуалізації від спрямованості освітнього процесу.

Отже, сформованість у здобувачів освіти усвідомленості щодо важливості обраного фаху,

спроможності планувати та надавати психолого-педагогічну, корекційно-розвивальну допомогу відповідно до рівня розвитку дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, забезпечувати ефективність власних дій є результатом цілеспрямованого впливу на їх особистість.

4. Закономірність синергії учасників освітнього процесу та стейкхолдерів.

Як зазначають І. Гевко та В. Борисов [3, с. 62], завдяки співпраці зі стейкхолдерами заклади вищої освіти мають змогу підвищити мотивацію здобувачів освіти, вдосконалити освітні програми, інтегрувати діяльність кафедр тощо.

Сучасні науковці [1, с. 216] підкреслюють, що врахування інтересів і потреб стейкхолдерів закладами вищої освіти є одним з найважливіших чинників забезпечення якості освітнього процесу.

Об'єднання зусиль учасників освітнього процесу та всіх зацікавлених сторін навколо питання розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів дозволяє окреслити спільні шляхи підготовки фахівців відповідно до вимог сучасного ринку праці, підвищити їх мотивацію до здобуття майбутнього фаху, а також сприяти розвитку сфери спеціальної та інклюзивної освіти.

5. Закономірність впливу педагогічних умов на розвиток компетентностей.

За результатами наукових пошуків А. Литвин [9, с. 27] доходить висновку, що успішність освітнього процесу залежить від наявності цілісної системи педагогічних умов.

На думку О. Горбенко [6, с. 135], компетентісно спрямована парадигма освіти виходить із того, що для ефективного розвитку особистості необхідно створити умови, які задовольняють її фундаментальні потреби. Визначені вченою умови сприяють вдосконаленню когнітивно-емоційної та рефлексивно-оцінювальної сфер майбутніх учителів музичного мистецтва, оволодінню ними теоретично-практичним матеріалом.

Створення педагогічних умов у процесі професійної підготовки магістрів-олігофренопедагогів дає можливість побудувати таке освітнє середовище, у якому забезпечується розвиток особистісних якостей здобувачів освіти, примножується інтелектуальний потенціал та вдосконалюються навички рефлексії.

6. Закономірність залежності фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів від рівня соціально-емоційного інтелекту.

С. Харченко [19, с. 157] виявлено, що особи з розвиненим соціальним інтелектом демонструють високий рівень саморегуляції, впевненість у собі та креативність у вирішенні професійних завдань, що вимагають спілкування, а також мають адекватну самооцінку та високий рівень професійної компетентності.

Н. Лавриченко [8, с. 61] зауважує, що, здійснюючи розвиток власних емоційних і соціальних здібностей, педагог набуває персональних ресурсів щодо формування і підкріплення ряду визначених стандартом компетентностей.

Рівень розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів безпосередньо пов'язаний із їх соціально-емоційним інтелектом. Здатність до розуміння і розпізнавання власних емоцій та емоцій оточуючих, соціальної взаємодії, побудови міжособистісних стосунків, вирішення конфліктів, самоконтролю характеризує фахівців сфери спеціальної та інклюзивної освіти як педагогів-професіоналів, спроможних до ефективної комунікації із дітьми, їх батьками та колегами.

7. Закономірність розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів у результаті самоосвіти.

І. Милько [11, с. 757] зазначає, що через самоосвіту менеджер задовольняє власну потребу у самовдосконаленні, і таким чином відповідає вимогам, які висуває сучасне суспільство до людини та її компетентностей.

М. Головова [4] визначає самоосвіту одним із найдієвіших способів розвитку професійної компетентності, умовою успіху в професійній діяльності особистості.

Відтак, самоосвіта необхідна для магістрів-олігофренопедагогів. Оволодіння матеріалом, що не передбачений освітньою програмою, сприяє формування фахівців, які прагнуть до постійного самовдосконалення, пошуку інноваційних методик корекційної роботи з дітьми з порушеннями інтелекту та їх упровадження в освітній процес з метою підвищення якості освіти таких дітей.

8. Закономірність залежності розвитку фахової компетентності від здатності магістрів-олігофренопедагогів до створення педагогічного дизайну у закладі дошкільної освіти.

О. Внуковою, О. Удаловою, В. Величко [2, с. 193] розглянуто педагогічний дизайн як складову фахових компетентностей педагогів професійного навчання та наголошено на важливості цієї складової у підготовці майбутніх педагогів

Л. Томіч та О. Зеленюк [16, с. 980] у дослідженні ролі педагогічного дизайну в розвитку спортивного таланту серед футбольних тренерів висловлюють думку, що ті тренери, які готові до створення педагогічного дизайну, здатні більш ефективно розвивати спортивну обдарованість своїх гравців, враховуючи їх індивідуальні особливості.

Здійснення педагогічного дизайну дозволяє адаптувати або модифікувати навчальний матеріал відповідно до потреб дітей. Спроможність магістрів-олігофренопедагогів до педагогічного дизайну є відображенням їх компетентності та свідчить про глибоке розуміння особливостей

дітей з порушеннями інтелекту, їх вміння використовувати сучасні методи і прийоми навчання таких дітей.

Висновки і перспективи дослідження. Виявлення закономірностей є важливим етапом наукового пошуку, що дозволяє визначити вплив чинників на досліджувані явища. Закономірності розвитку фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів дають можливість осмислити, наскільки інтеграція змісту професійної підготовки, спрямованість освітнього процесу, синергія учасників освітнього процесу, педагогічні умови, самоосвіта та інші фактори сприяють становленню майбутнього фахівця. Урахування закономірностей у процесі професійної підготовки допомагає передбачати можливі наслідки результатів діяльності, забезпечувати її ефективність та успішність. Перспективою подальших досліджень є визначення принципів фахової компетентності магістрів-олігофренопедагогів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрощук І. В., Андрощук І. П. Співпраця закладів вищої освіти із стейкхолдерами як умова підвищення ефективності підготовки майбутніх педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2020. № 29. С. 215–226.
2. Внукова О., Удалова О., Величко В. Компетентність з педагогічного дизайну у підготовці інженерів-педагогів. *Нові технології навчання*. 2022. № 96. С. 192–203.
3. Гевко І. В., Борисов В. В. Взаємодія стейкхолдерів із закладами вищої освіти в умовах оптимізації освітнього процесу. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*. 2020. № 3 URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3922> (дата звернення 06.01.2025).
4. Головова М. М. Роль самоосвіти в удосконаленні професійної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Scientific Journal Virtus*. URL: <https://eprints.mdpu.org.ua/id/eprint/6773> (дата звернення 06.01.2025).
5. Гончаренко С. У. Педагогічні закони і закономірності. Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. пр. : в 5 т. НАПН України. Київ : Пед. думка, 2012. Т. 3 Загальна середня освіта. С. 11–20.
6. Горбенко О. Педагогічні умови інструментально-виконавської компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Сер.: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 139. С. 135–139.
7. Козловська І. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі: основи дидактичної інтегративності. *Молодь і ринок*. 2012. № 11. С. 31–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_11_8 (дата звернення 06.01.2025).
8. Лавриченко Н. М. Проблема соціально-емоційного інтелекту у підготовці педагогів. *Молодь і ринок*. 2022. №6 (204). С. 60–65.

9. Литвин А. В. Методологічні засади поняття «педагогічні умови»: практ. посібник. 3-е вид., доп. Львів: ЛДУБЖД, 2022. 90 с.

10. Мельничук І. М., Стасюк І. Л. Особливості формування деонтологічної компетентності у професійній підготовці майбутніх бакалаврів сестринської справи. *Молодий вчений*. 2017. № 3. С. 90–93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_3_25 (дата звернення 06.01.2025).

11. Милько І. П. Роль самоосвіти та самопізнання у розвитку потенціалу менеджера. *Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я*: тези доповідей XXXI міжн. наук.-практ. конф. MicroCAD-2023, 17–20 травня 2023 р. / за ред. проф. Сокола Є.І. Харків: НТУ «ХПІ». С. 757.

12. Оліяр М. Закономірності та принципи процесу формування комунікативно-стратегічної компетентності майбутніх учителів початкових класів. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_72 (дата звернення 06.01.2025).

13. Осадченко І. І. Методологічні підходи до розуміння сутності поняття «технологія навчання». *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. / ред. кол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя, 2011. Вип.17 (70). С.156–162.

14. Пахомова Н. Г. Інтеграція медико-психологічної та педагогічної складових професійної підготовки майбутніх логопедів: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03. Київ, 2013. 533 с.

15. Стечкєвич О. Система формування цифрової компетентності педагога: аксіоматика та закономірності. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023. Випуск 68. С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2023-68-38-49>

16. Томіч Л., Зеленюк, О. Педагогічний дизайн у розвитку спортивної обдарованості тренерів з футболу. *Наукові перспективи*. 2024. № 3 (21). С. 976–984.

17. Тушева В. В. Концептуальні підходи до розкриття сутності науково-дослідницької культури майбутнього вчителя музики. *Музичне мистецтво в освітнологічному дискурсі*. 2017. № (2). URL: <https://www.mmod.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/81> http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_11_8 (дата звернення 06.01.2025).

18. Харківська А. А. Методологічні підходи до формування гармонійних міжособистісних відносин майбутніх учителів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: зб. наук. пр. / Укр. інж.-пед. акад. Харків, 2020. № 69. С. 15–23.

19. Харченко С. В. Соціальний інтелект у професійній діяльності суб'єкта. *Право і безпека*. 2017. № 3 (66). С. 153–158.

20. Хриков Є.М. Методологія педагогічного дослідження: монографія. Харків, 2018. 294 с.

21. Шумський О. Л. Закономірності та принципи організації лінгвосоосвіти майбутніх учителів іноземних мов. *Педагогіка та психологія*. 2017. № 56. С. 119–128. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/pedagogy/article/view/297> (дата звернення 06.01.2025).